

Mohai Gabriella

Büntetőeljárásjogi és Büntetésvégrehajtási jogi Tanszék

Témavezető: Hack Péter habil. egyetemi docens

**„Élő történelem”, azaz
közérdekű munka büntetés - tegnap, ma és holnap
A helyreállító igazságszolgáltatás eszközei a hatályos magyar
joggyakorlatban, különös tekintettel a büntető eljárásjogi
intézményekre**

„What works? The work works.”

I. Egyetemes munkabüntetés – történelem

A munkabüntetések eredetét kutatva a szakirodalomban eltérő álláspontok találhatók. A gályarabságot egyes szerzők kifejezetten a munkabüntetések elődjének tartják – a büntetésnek a munka elemére fókuszálva –, míg más szerzők határozottan a szabadságvesztés előzményének tekintik. A *Büntetéstani alapfogalmak* című tankönyv a munkabüntetések kialakulásáról úgy fogalmaz, hogy a rabszolgaság eszméje – melyből később kifejlődött a gályarabság intézménye – a háborúskodásokat lezáró kollektív igazságszolgáltatásból nőtt ki, ugyanis a mind több munkáskezet igénylő termelés arra készítette a győztest, hogy a legyőzötteket rabszolgává tegye. Ez a szolgaság legfőképpen munkát jelentett, a szabadságtól és a jogoktól való megfosztás csupán biztosította a munkára kényszerítést. A rabszolgaság kezdete nem volt más, mint az eredetileg halállal sújtott ellenfélnek és hozzátartozóinak munkával való büntetése. Ez a büntetési „újítás” találkozott a gazdaság igényeivel, ezért oktalanság lenne feltételezni, hogy a rabszolgaságnak a szolgaság döntőbb eleme lett volna a munkánál.¹ A *Magyar büntetés-végrehajtási jog* című tankönyv ezzel az állásponttal szemben azonban úgy vélekedik, hogy vannak ugyan, akik a gályarabságot is a munkabüntetés előzményének tekintik, valójában azonban az a szabadságvesztésé volt.² Mindkét álláspont igazságát elismerve a

¹ KABÓDI, Cs. – LŐRINCZ, J. – MEZEY, B. (2005): Büntetéstani alapfogalmak, Budapest, Rejtjel Kiadó 197.

² VÓKÓ, Gy. (2009) Magyar büntetés-végrehajtási jog, Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó 316.

Büntetőjog I. Általános Rész című tankönyv kimondja, hogy a szabadságvesztés és a munkabüntetés között nehezen megrajzolható határvidék található.³

A *Büntetéstani alapfogalmak* című tankönyv a munkabüntetések kialakulásának felvázolása során egészen az emberiség történelmének kezdetéig nyúl vissza. A nemzeti társadalomban a pusztta életben maradás eszköze volt a munka, s mint ilyen, kívülről jövő kényszer jelentett a közösség tagjai számára. A külső kényszer a fejlődés későbbi szakaszában belülről jövő szükségletté vált, ugyanis az uralkodó társadalmi csoportok és rétegek érdeke is a munkakényszer kiterjesztése irányába hatott. Ennek az a magyarázata, hogy a termelésből kivált irányítók, a fegyveresek, a hivatalnokok, az ideológusok, a papok kiszakadása révén vákuum keletkezett a munkaerő ellátásában. A hatalmon lévőknek gondoskodniuk kellett a termelésben maradt munkavégzésre kényszerítéséről.⁴ A szolgaság teljes kiszolgáltatottságot jelentő válfaja, a rabszolgaság, a hadifogság „intézményéből” és a földművelő társadalmak egyre növekvő munkaerő-szükségletéből, illetve ezek összekapcsolódásából alakult ki. A büntetés gerince a munkára kényszerítés, eszköze pedig a szabadságtól, jogoktól történő megfosztás volt. A klasszikus rabszolgatartás kialakulásával a rabszolga státusz megvetettsége és bizonyos magánjogi igények együttes jelentkezése abba az irányba hatott, hogy a rabszolgaság deklaráltan is büntetési nemmé váljon. A különböző jogágak kialakulása előtti időszakban az adósrabszolgaság a vagyoni viták büntetőjogi eszközökkel történő megoldása volt: ha az adós többszöri felszólítás, figyelmeztető fogság után sem fizette meg tartozását, akkor a hitelező adósrabszolgaságba vethette. A klasszikus rabszolgaságból nőtt ki az antik társadalom néhány olyan büntetése, amely évszázadokkal túlélte e társadalmi formáció bukását (pl. gályarabság, mely intézmény kialakulását a tengeri kereskedelem és hadviselés kiszélesedése segítette elő).⁵

A fejlődés későbbi szakaszában, a feudalizmus társadalmában a földesurak nem dolgoztak, a termelő munkát a jobbágyok végezték. A jobbágy nem büntetésből volt jobbágy, hanem gazdasági (és személyi) kényszer hatására lett az, tehát számára a munkavégzés nem lehetett büntetés. Európában ezért a munka, mint büntetés visszaszorult a feudalizmus első évszázadaiban. A bűnelkövetőket egyszerűbb volt kivégezni vagy megcsonkítani – a társadalom védelmében és egyben

³ BELOVICS, E. - GELLÉR, B. – NAGY, F. – TÓTH, M. – (Busch, B. lektor) (2012), *Büntetőjog I. Általános Rész*, Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 418.

⁴ KABÓDI, Cs. – LŐRINCZ, J. – MEZEY, B.: i.m. 196.

⁵ Uo. 198.

okulásra –, mint őrzésükkel, élelmezésükkel bajlódni. A középkori városokban a munkáltatás, mint büntetés szűk lehetőségekkel rendelkezett, bizonyos közmunkák (utcasöprés, csatornatisztítás) jöhettek csak szóba. A munka ebben az időszakban nem a testi sanyargatáshoz kötött, illetve közelítő büntetési nem, hanem sokkal inkább megalázó, kis közösség előtti megbecstelenítő szankció volt.

A munka büntetés-végrehajtási szerepének átalakulása Európában a XVI-XVII. században ment végbe. A polgári gazdaság térnyerésével párhuzamosan megnőtt a munkaerő iránti igény. A munka felértékelődésének másik oka az volt, hogy a felvilágosodás hatására megszületett a büntetés humanizálásának igénye. A munkabüntetés önálló szankcióként történő megfogalmazásának kiváló példája, hogy 1768-ban a *Constitutio Criminalis Carolina* a testi büntetések közé sorolta az erdőkben, köztereken, bíróságokon, a földesurak birtokain, megkötözve vagy bilincsben foganatosítandó közmunka intézményét.⁶ Mária Terézia rendelkezésére községenként írásban rögzítették a jobbágy robotterhein, szolgáltatási kötelezettségein kívül azt is, hogy *„aki az erdőket rontotta, a fákat nyeste, a kártérítésen felül háromnap munkával tartozott”*.⁷ 1787-től II. József a munkát mint büntetést már kiszabhatónak rendelte a nemesekre is, így Bécs utcáit a földesúri osztály tagjai éppúgy sepregették, mint a közrendek.

A XIX. században a polgári büntetőjog fő szankciójává a szabadságvesztés vált. A szabadságvesztés – különösen korai változataiban – a testi büntetés több jegyét is magán viselte, továbbá becsületvesztéssel, vagyoni hátránnyal társult. A szabadságvesztés büntetés keretjellege miatt mindig a kor igényeihez igazodóan volt kitölthető tartalommal. A munka is, mint a szabadságvesztésnek tartalmat adó eszköz jutott szerephez a polgári büntetéstan gondolkodásában. A szabadságvesztés és a munka összekapcsolása által később létrejött intézmények elsősorban nem börtönök (bár utóbb azzá váltak), hanem a szegény- és árvaházak kombinációi voltak. A társadalom periferiájára sodródottakkal való foglalkozás, a szegényügy kialakulása vetette fel először a munkáltatás gondolatát, lehetőséget teremtve a csavargó elemeknek a tisztességes megélhetésre. Kezdetben csak kivételesen utaltak ide bűnözőket, alapvetően a családok által megnevelendőnek ítélték kerültek be. A dologházi eszmék a munkáltatás, munka útján történő nevelés és a reszocializáció által átkerültek a büntetés-végrehajtásba.⁸ A XX. század elején Európában munkabüntetésként került alkalmazásra a dologház

⁶ KABÓDI, Cs. – LŐRINCZ, J. – MEZEY, B.: i.m. 199-200.

⁷ VÓKÓ, Gy.: i.m. 312.

⁸ KABÓDI, Cs. – LŐRINCZ, J. – MEZEY, B.: i.m. 200-201.

intézménye a csavargókkal, munkakerülőkkel, koldusokkal, prostituáltakkal szemben.

A határozatlan tartamú biztonsági őrizetet az 1900. évi brüsszeli börtönügyi kongresszusi határozat a közveszélyes munkakerülőkre, a csavargókra és a prostituáltakra javasolta bevezetni (magyar terminológia szerint szigorított dologház). A „szabadságvesztés nélküli” javító-nevelő munkabüntetés először a szovjet-orosz büntetőjogban jelent meg 1919-ben. A szabadságvesztéssel járó büntetések alternatívájaként számbajövő jogintézmények közül a legreménykeltőbb megoldásnak az ún. közérdekű vagy közhasznú munkára kötelezés tűnt. Ezt a szankciónemet 1975-ben vezették be Angliában, ma már viszont az európai államok többségében ismerik. Elterjedését az is elősegítette, hogy többféle pönológiai funkcióra alkalmas egyidejűleg: lehet az elítélés elkerülésének az eszköze, lehet a szabadságvesztés alternatívájaként önálló főbüntetés, a feltételes elítélés mellett alkalmazható kiegészítő kötelezés vagy pénzbüntetést helyettesítő megoldás.⁹

A nyugat-európai jogirodalomban a közmunka végzését olyan fő- vagy mellékbüntetésnek tekintik, amely a szociális és reeduktív (nevelő, képző) jellegű tevékenység elvégzését jelenti fizetség nélkül, elősegítve ugyanakkor az elítélt beilleszkedését vagy újra beilleszkedését a társadalomba. A közérdekű munkával kapcsolatos publikációk hangsúlyozzák az elítélt aktív hozzájárulásának jelentőségét, mivel humánus és társadalmilag hasznos tevékenységet vállal, hogy bizonyos mértékben jóvátegye azt a kárt, amit a társadalomnak okozott és erre lehetőséget is kap (reputatív tényező). Ilyen munka vállalása az önbecsülést fejleszti és felkeltheti az erkölcsi érzést. A társadalmi elítélés helyett, ami a hagyományos büntetések velejárója, a közmunka a társadalommal való pozitív kötelékeket erősíti, felkelti és fejleszti az egyes társadalmi csoportokkal való azonosulás, összetartozás érzését.¹⁰

II. A közérdekű munka büntetés magyarországi története

1. A közérdekű munka büntetés újkori története Magyarországon

A magyar jogfejlődést az 1878. évi Btk.-tól, a Csemegi-kódex megalkotásától szokták tárgyalni a büntetőjogi tankönyvek, az azt

⁹ KABÓDI, Cs. – LŐRINCZ, J. – MEZEY, B.: i.m. 204-206.

¹⁰ VÓKÓ, Gy.: i.m. 312-315.

megelőző jogalkotást jogtörténetként kezelik. Az **1878. évi V. törvényt** (a továbbiakban: Csemegi-kódex) követően három büntető törvénykönyvet alkottak Magyarországon: az **1961. évi V. törvényt**, a **1978. évi IV. törvényt** és a 2013. július 1. napján hatályba lépő **2012. évi C. törvényt** (a továbbiakban: Új Btk.). A Csemegi-kódex Általános Része több-kevesebb módosítással az 1950. évi II. törvény hatálybalépéséig, Különös Részének számos rendelkezése pedig az 1961. évi V. tv. hatályba lépéséig volt érvényben.¹¹

A munkabüntetések újkori magyar történetébe az **1950. évi II. tv. (Btá.)** hozta be az első ilyen típusú intézkedést, a **javító-nevelő munkát**. A javító-nevelő munkát intézkedésnek nyilvánították, mert célja kizárólag a javítás és nevelés volt.¹² Az intézkedés alkalmazásának öt évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény esetén volt helye. A javító-nevelő munka alkalmazására akkor kerülhetett sor, ha a büntetés célja szabadságelvonás nélkül is elérhető volt. Annak megállapítása érdekében, hogy a büntetés célja szabadságelvonás nélkül is elérhető, az elkövető társadalmi helyzetére, a büntett elkövetésének okaira és általában az eset körülményeire kellett tekintettel lenni. (Különös figyelmet érdemel a javító-nevelő munka alkalmazhatóságára meghatározott „*az elkövető társadalmi helyzete*” kitétel.) A munka végzésére kötelezett a bíróság által megszabott munkát volt köteles végezni, amelyért csökkentett díjazásban részesült. A csökkentés mértékét a bíróság állapította meg, amelynek határait a törvény rögzítette: a csökkentés az egyébként járó díjazás egytized részénél kisebb és egynegyed részénél nagyobb nem lehetett. A büntetés tartama 1 hónaptól 2 évig terjedhetett. A munka végzésére kötelezett szabadsága csak annyiban esett korlátozás alá, amennyiben az az intézkedés céljának és a munka teljesítésének biztosítása érdekében szükséges volt. Ha az elítélt a kötelezettségének igazolatlanul nem tett eleget vagy a munkafegyelmet súlyosan sértő magatartást tanúsított, akkor a javító-nevelő munka még hátralévő tartamával azonos tartamú börtönbüntetést kellett rajta végrehajtani. „*A közérdekű munka speciális jellegének főbb vonásai*” című tanulmányában Mónusné Kiss Katalin az intézkedés hátrányaként emeli ki, hogy csak szűk körben érvényesült, a bírói gyakorlat viszonylag ritkán élt a javító-nevelő munka lehetőségével, mert csak állami vállalatnál, illetve állami gazdaságnál munkaviszonyban lévő személyekkel szemben lehetett alkalmazni. A közérdekű munkát a Btá. ugyan intézkedésként határozta meg, de előbb a gyakorlat, majd a

¹¹ BELOVICS, E. - BÉKÉS, I. – BUSCH, B. – DOMOKOS, A. - GELLÉR, B. – MARGITÁN, É. – MOLNÁR, G. – SINKU, P. (2010), Büntetőjog Általános Rész, Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 39-40.

¹² KABÓDI, Cs. – LÖRINCZ, J. – MEZEY, B.: i.m.: 210.

jogalkotás (a büntetett előélethez fűződő hátrányok alóli törvényi mentesítés (rehabilitáció) kiterjesztéséről szóló 1959. évi 39. törvényerejű rendelet) is elismerte büntetés jellegét.¹³ Wiener A. Imre tankönyvében utal arra, hogy elvileg ugyan kellett volna érvényesülnie a munka nevelő hatásának, de erről a munkatársak sokszor nem tudtak, ha pedig tudtak róla, akkor a közösség nem pozitív, hanem gyakran negatív hatást gyakorolt az elítéltre (például ugratással vagy elszigeteléssel).¹⁴

Az **1961. évi Btk.** a főbüntetések között szabályozta a javító-nevelő munkát csakúgy, mint a 2013. június 30-ig hatályos Büntető Törvénykönyvünk 2010. május 1. napjáig. A közérdekű munka speciális jellegének főbb vonásait bemutató tanulmány adatai szerint a Különös Részen 27 helyen fordult elő, mint alternatív büntetés. Az 1961. évi Btk. bárkivel szemben alkalmazhatónak találta ezt a büntetést, és már nem csak állami szerveknél lehetett végrehajtani, hanem szövetkezetekben, illetve az elítélt korábbi munkahelyén is. A korábbi szabályozáshoz hasonlóan a munkaviszonyban álló dolgozó részére biztosítottak voltak mindazok a jogok, amelyek a büntetés céljával nem ellentétesek. A büntetés tartama 3 hónaptól 1 év 6 hónapig, halmozati és összbüntetés esetén 2 évig terjedhetett. Az elítélt a bíróság által meghatározott természetű munkát volt köteles végezni, amelyért munkabért kapott. Az elítélt munkabéréből – a bíróság rendelkezésének megfelelően – 5 százaléktól 20 százalékgig terjedő részt az állam számára le kellett vonni. A bírói gyakorlat azonban még ekkor sem alkalmazta széles körben.¹⁵ Az ítélezési gyakorlat továbbra is élt mindazokkal a korlátozásokkal, amelyek korábban is gátolták a jogintézmény szélesebb körű elterjedését. Így nem foganatosították magánmunkáltató alkalmazottjával, nem megfelelő egészségi állapotú egyénnel, számos foglalkozás gyakorlójával, vezető állásúakkal, nyugdíjkorhatárt elértekkel, s többnyire munkaviszonyban nem állókkal szemben.¹⁶ Az **1971. évi 28. törvényerejű rendelet** tovább fejlesztette a korábbi szabályozást oly módon, hogy kijelölt munkatelepekről rendelkezett, másrészt tovább szélesítette alkalmazási kört a mentesítésre vonatkozó szabályok segítségével, azonban a kijelölt munkatelepen történő végrehajtásról szóló rendelkezések nem léptek hatályba. Az 1960-as évektől kezdve elkezdett háttérbe szorulni a javító-nevelő munka alkalmazása. Míg 1960-ban az

¹³ www.debrecebijogimuhely.hu/archivum/1_2006/a_kozerdeku_munka_specialis_jellegenek_fobb_vonasai

¹⁴ WIENER, A. I. (2004), Büntetőjog Általános Rész, Budapest: KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. 171.

¹⁵ www.debrecebijogimuhely.hu/archivum/1_2006/a_kozerdeku_munka_specialis_jellegenek_fobb_vonasai

¹⁶ KABÓDI, Cs. – LÖRINCZ, J. – MEZEY, B.: i.m.211.

elítéltek 12 százalékát ítélték javító-nevelő munkára, addig az 1980-as évek ez a szám 4-5 százalékra csökkent.¹⁷

Az **1978. év IV. tv. (Btk.)** fenntartotta hatályában a korábbi szabályozást. Érdemi változás az **1987. évi III. törvénnyel** történt, amely a javító-nevelő munka mellett bevezette a közérdekű munka fogalmát. Nagy Ferenc „A Magyar Büntetőjog Általános Része” című tankönyve úgy fogalmaz, hogy az 1987. évi kódex a javító-nevelő munka tekintetében lényegében ugyanazon tartalommal átvette a korábbi rendelkezéseket, változás csak az elítélt munkabéréből való levonás mértékében és a tartamban fedezhető fel. Érdemi változást hozott viszont a Btk.-t módosító 1987. évi III. törvény, amely – változatlan szabályokkal – megtartotta a javító-nevelő munka eredeti változatát, azonban új végrehajtási formát is bevezetett: a közérdekű munkát. Továbbá erre az új végrehajtási formára is tekintettel a javító-nevelő munkát a törvényhozó néhány további különös részi bűncselekmény büntetési tételébe beiktatta. A Btk. a javító-nevelő munkát így a bűncselekmények viszonylag széles körében határozta meg büntetésként, a bűncselekmények büntetési tételeiben mindig alternatívaként szerepelt.¹⁸ A javító nevelő munka az 1987. évi III. törvény értelmében azt jelentette, hogy a javító-nevelő munkára ítélt köteles volt az ítéletben kijelölt munkahelyen meghatározott munkát vagy közérdekű munkát végezni, egyébként az elítélt szabadsága nem volt korlátozható. Az ítéletben kijelölt munkahelyen végzendő munka esetében az elítélt munkabéréből öt százaléktól harminc százalékig terjedő részt az állam javára le kellett vonni. Az elítéltet – ha ez a büntetés céljával nem volt ellentétben, megillették a munkavégzéssel kapcsolatos egyéb jogok. A közérdekű munkát az elítélt – az 1987. évi III. tv. rendelkezései értelmében – hetenként egy napon, a heti pihenőnapon, vagy szabadidejében díjazás nélkül végzi. Wiener A. Imre tankönyvében úgy magyarázza, hogy a közérdekű munka kezdetben a javító-nevelő munka végrehajtásának egyik formájaként jelent meg. Ez a végrehajtási forma azt jelentette, hogy ha az elítéltnak nem volt munkahelye, akkor azt a bíróság jelölte ki, de a szankció változatlanul állandó, rendszeres munkát jelentett, ugyancsak csökkentett bérfizetés mellett.¹⁹

Az **1984. évi 19. törvényerejű rendelet** bevezette a szigorított javító-nevelő munka intézményét. A miniszteri indokolás szerint a munkakerülő, parazita életmódot folytató személyek személyi szabadság

¹⁷ www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2006/a_kozerdeku_munka_specialis_jellegenek_fobb_vonasai

¹⁸ NAGY, F. (2010), A Magyar Büntetőjog Általános Része, Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 298.

¹⁹ WIENER, A. I.: i.m. 171.

korlátozásával együtt járó rendszeres munkára szoktatása, illetve munkára kötelezése volt a büntetési nem célja. Közvetlen elődje a Csemegi-kódexben található dologház intézménye volt.²⁰ (A Csemegi-kódexet módosító 1913. évi XXI. törvénycikk a közveszélyes munkakerülőkkel és csavargókkal szemben új szankciót vezetett be: a dologházat, mint a munkára szoktatás igényét teljesítő büntetés-végrehajtási intézetet.²¹) A büntetést csak a közveszélyes munkakerülés vétsége miatt lehetett kiszabni, éspedig vagylagosan, alternatív büntetésként. Az 1987. évi III. törvény kiszélesítette az alkalmazási kört olyan cselekményekre is, melyeknél az elkövető munkakerülő életmódja volt a motívum (például tartás elmulasztása, üzletszerű kéjelgés és annak elősegítése, lopás, csalás, üzérkedés, tiltott szerencsejáték szervezése, orgazdaság, kitartottság, kerítés). A büntetési nem három kötelezettséget írt elő az elítélt számára: 1. munkavégzési kötelezettség a kijelölt munkahelyen nem munkaviszony, hanem büntetés-végrehajtási jogviszony alapján, 2. kijelölt helységben tartózkodásra kötelezés, 3. kijelölt intézetben vagy szálláson lakás és annak rendjének betartása. A büntetés tartama legalább 1 év, halmazati vagy összebüntetés esetén legfeljebb 3 év. Fiatalkorúval vagy szolgálati jogviszonyban álló katonával szemben nem volt kiszabható. Lehetséges volt a szabadságvesztésre történő átváltoztatás. A szigorított javító-nevelő munka félszabad büntetés-végrehajtás helyett inkább fogház fokozatú szabadságvesztésnek felelt meg, végrehajtásában azonban komoly problémák merültek fel.²² A szigorított javító-nevelő munka nem szabadságvesztést helyettesítő szankció, inkább vegyes jellegű, félszabad intézmény. A bírói kar sem tette magáévá a jogalkotói szándékot, mert az elítélteknek csak 0,5-1,5 %-át sújtotta e szankciónemmel.²³

Az **1993. évi XVII. törvény** rendelkezései alapján végleg megszűnt a javító-nevelő munka, ennek főbb okait Nagy Ferenc a következőkben foglalta össze:

– Nem vált általánosan alkalmazhatóvá és nem tisztázódott, hogy milyen elkövetői körrel szemben célszerű az alkalmazása. Bizonyos munkakörök természete, a jogszabályi előírások, és a bírói gyakorlat által kimunkált korlátozások kizárták a javító-nevelő munka általános, illetve széles körű alkalmazhatóságát. Emiatt külön büntetéskénti szabályozása olykor formálissá és igazságtalanná vált.

²⁰ http://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6zvesz%C3%A9lyes_munka

²¹ BELOVICS, E. - BÉKÉS, I. – BUSCH, B. – DOMOKOS, A. – GELLÉR, B. – MARGITÁN, É. – MOLNÁR, G. – SINKU, P.: i.m. 41.

²² http://mapyourinfo.com/wiki/hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6zvesz%C3%A9lyes_munka

²³ KABÓDI, CS. – LÖRINCZ, J. – MEZEY, B.: i.m. 212.

– A javító-nevelő munka végrehajtása alatt a létjogosultságát megalapozó célkitűzés, azaz a közösség, a munkahelyi kollektíva nevelő ereje, pozitív ráhatása igazából nem érvényesült.

– A javító-nevelő munkát valójában részletekben fizetendő pénzbüntetésnek tekintették sokan, kiegészítve néhány munkajogi hátránnyal. Az elítélt munkahelyén kívüli magatartására és felügyeletére nem volt semmilyen előírás, kötelezettség, így pártfogó felügyelet sem járult hozzá. A munkabérlevonás önmagában nem igazolta e büntetési nem önállóságát és a visszatartó hatása sem volt kielégítő.

– A javító-nevelő munka végrehajtási adminisztrációja sok gonddal járt, és sok volt a formális eleme.

– A javító-nevelő munka eredeti formáját a tervutasításos gazdasági mechanizmusban vezették be és a későbbiekben is ilyen feltételek mellett alkalmazták. Olyan viszonyok között, amikor a gazdasági egységek tevékenységébe a beleszólás lehetséges és a gyakorlatban is gyakori volt. A piacgazdaságra történő áttérés után viszont már nem volt fenntartható a kijelölt helyen végzendő javító-nevelő munka. Egyrészt a gazdasági egységek nem voltak kötelezhetőek az ilyen munkára ítélt foglalkoztatására, másrészt a szélesülő privatizáció nyomán a javító-nevelő munkára ítélt magánvállalkozóknál nem végezhetek munkát.²⁴

1987 és 1993 között három munkabüntetés volt párhuzamosan hatályban a magyar jogrendszerben: a **javító-nevelő munka**, a **szigorított javító nevelő munka** és a **közérdekű munka** büntetés. A javító-nevelő munka, valamint a szigorított javító nevelő munka eltörlésével a közérdekű munka büntetés maradt az egyedüli munkabüntetés a szankciórendszerben. Az **1997. évi LXXIII. törvény** módosításának lett az eredménye, hogy „közérdekű munkaként olyan munka végzése határozható meg, amelyet az elítélt – figyelemmel az egészségi állapotára és képzettségére – előreláthatólag képes elvégezni”. Az **1998. évi LXXXVII. törvény** módosította a Btk. 40. § (2) bekezdését, és ennek értelmében a határozott ideig tartó szabadságvesztés legrövidebb tartamát 1 napról felemelte 2 hónapra, amely a közérdekű munkát is érintette. A törvény 7. §-a kimondta, hogy a közérdekű munka büntetés szabadságvesztére történő átváltoztatása esetén megállapított szabadságvesztés időtartama 2 hónapnál rövidebb is lehet.

²⁴ NAGY, F.: i.m. 298-299.

2. A 2013. június 1-ig hatályos Btk. és az Új Btk. rendelkezései

Az **1978. évi IV. törvény**, a 2013. június 30-ig hatályos Büntető Törvénykönyvünk (a továbbiakban: Btk.) szankciórendszere büntetésekből és intézkedésekből áll. 2010. május 1. napjáig a Btk. fő- és mellékbüntetések között tett különbséget. Főbüntetésnek minősült a szabadságvesztés, a közérdekű munka és a pénzbüntetés. Mellékbüntetés volt a közügyektől eltiltás, a foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, a kitiltás, a kiutasítás és a pénzmellékbüntetés. A *Büntetőjog Általános Rész* című tankönyv (Belovics, E. – Békés, I. – Busch, B. – Gellér, B. – Margitán, É. – Molnár, G. – Sinku, P.) 2006-os kiadása a fő- és mellékbüntetések közötti különbséget oly módon magyarázta, hogy a főbüntetések önállóan, más büntetés kiszabása nélkül alkalmazhatóak voltak, míg a mellékbüntetések rendszerint csak valamely főbüntetés mellett kerülhettek kiszabásra. A fő- és mellékbüntetés megkülönböztetés relativizálódott és meghaladottá vált, ugyanis már a Btk. megalkotásakor is lehetőség volt arra, hogy a mellékbüntetések többségét főbüntetés kiszabása nélkül, önállóan alkalmazza a bíróság.²⁵ Mellékbüntetés főbüntetés helyett önálló büntetésként akkor volt alkalmazható, ha a bűncselekmény büntetési tétele háromévi szabadságvesztésnél nem volt súlyosabb, és a büntetés célja így is elérhető volt. Önálló büntetésként csak egy mellékbüntetést lehetett kiszabni.²⁶ A Btk. 38. § (3) bekezdése sorolta fel azokat a mellékbüntetéseket, amelyek főbüntetés helyett önálló büntetésként is alkalmazhatóak voltak: foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kitiltás és kiutasítás.²⁷ 2010. május 1. napját megelőzően a Btk. azt a jogtechnikai megoldást alkalmazta, hogy amennyiben a bűncselekmény törvényi tényállásában meghatározott szankció vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztés volt, bűncselekményenként nevesítette a szankciók vagylagos alkalmazásának lehetőségét: „a büntetés vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztés, közérdekű munka vagy pénzbüntetés”. A Btk. különös része 62 törvényi tényálláshoz fűzte vagylagosan a közérdekű munka alkalmazásának lehetőségét.²⁸

A **2009. évi LXXX. törvénnyel** (a továbbiakban: 2009-es novella) bevezetett módosítás alapján 2010. május 1. napjától a Btk. 38. §-ának értelmében büntetési nemek: a büntetések és a mellékbüntetések. A Btk. 38. § (1) bekezdése sorolja fel a büntetéseket: szabadságvesztés,

²⁵ BELOVICS, E. – BÉKÉS, I. – BUSCH, B. – GELLÉR, B. – MARGITÁN, É. – MOLNÁR, G. – SINKU, P.: i.m. 246.

²⁶ Btk. 88. § (hatályon kívül helyezte a 2009. évi LXXX. tv. 2010. május 1. napjától)

²⁷ BELOVICS, E. – BÉKÉS, I. – BUSCH, B. – GELLÉR, B. – MARGITÁN, É. – MOLNÁR, G. – SINKU, P.: i.m. 328.

²⁸ VÓKÓ, Gy.: i.m. 319.

közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás és kiutasítás. A Btk. 38. § (2) bekezdése értelmében mellékbüntetésnek minősül a közügyektől eltiltás és a kitiltás.

A 2009-es novella a korábbi szankciórendszerhez képest differenciáltabb szankcionálási rendszert alakított ki, amelynek célja, hogy az alkalmazandó szankciók típusa, súlya, szigora jobban illeszkedjen a bűncselekmény súlyához, jellegéhez és az elkövető személyi körülményeihez. A differenciálást szolgálta a büntetések kombinált alkalmazásának rugalmasabbá tétele. Így a novella csaknem teljesen felszámolta a korábban meglévő, a büntetések együttes, illetve egymás helyett történő kiszabására vonatkozó korlátokat, azonban a Btk. 38. § (6) bekezdése értelmében a közérdekű munka nem szabható ki szabadságvesztés, valamint kiutasítás mellett. A Btk. 38. § (3) bekezdése a kisebb tárgyi súlyú bűncselekmények esetében általános jelleggel lehetővé teszi szabadságvesztés helyett egy vagy több más büntetés alkalmazását, ha a bűncselekmény büntetési tételének felső határa 3 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabb. A novella a különös részi bűncselekmények absztrakt fenyegetettségi fokától függően lehetővé tette szabadságvesztés helyett más büntetés önálló vagy további büntetéssel, illetve büntetésekkel együtt történő kiszabását. A novella alkotói azt remélték ettől a megoldástól, hogy a többi büntetési nem a szabadságvesztés büntetésnek olyan reális alternatíváivá válnak, amelyek adott esetben a szabadságelvonásnál nagyobb mértékű tényleges joghátrányt jelentenek a szabadságvesztés káros hatásai nélkül.²⁹

A 2009-es novella módosítása technikailag úgy valósult meg, hogy a Btk. Különös Részében megszüntette az alternatív büntetések kilátásba helyezését, és az egyes bűncselekményeket többnyire kizárólag szabadságvesztéssel, kivételesen kizárólag pénzbüntetéssel fenyegeti. Az enyhébb absztrakt tárgyi súlyú bűncselekmények esetén az Általános Részbe iktatta be azt az átvezető szabályt, hogy amennyiben a bűncselekmény büntetési tételének felső határa három évi szabadságvesztésnél nem súlyosabb, akkor szabadságvesztés helyett közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás vagy kiutasítás, illetőleg e büntetések közül több is kiszabható. A módosítás tehát technikai jellegű és valójában kiterjesztette azoknak a bűncselekményeknek a körét, amelyeket a törvény alternatív büntetéssel fenyeget. A szabályozás jogi jelentősége abban állt, hogy a kizárólag legfeljebb három évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett

²⁹ BELOVICS, E. - BÉKÉS, I. – BUSCH, B. – DOMONKOS, A. - GELLÉR, B. – MARGITÁN, É. – MOLNÁR, G. – SINKU, P.: i.m. 293.

bűncselekmények miatt enyhítő rendelkezés (Btk. 87. §), illetve a – korábbi – 88. § alkalmazására történő hivatkozás nélkül is kiszabható lett szabadságvesztésnél enyhébb büntetés.³⁰

A 2013. június 30-ig hatályos Btk. értelmében a közérdekű munkára ítélt köteles a részére – a bíróság ítéletében – meghatározott munkát végezni. Az elítélt személyi szabadsága egyébként nem korlátozható. Közérdekű munkaként olyan munka végzése határozható meg, amelyet az elítélt – figyelemmel egészségi állapotára és képzettségére – előreláthatóan képes elvégezni. A közérdekű munkára ítélt – ha jogszabály másként nem rendelkezik – hetenként legalább egy napon, a heti pihenőnapon, vagy a szabad idejében díjazás nélkül végzi.³¹ A közérdekű munka büntetés szabályai a 2009-es novellával annyiban módosultak, hogy 2010. május 1. napjától – követve az európai országok többségében alkalmazott megoldást – a büntetés tartamát órákban kell meghatározni, melynek legkisebb mértéke 42, legnagyobb mértéke 300 óra.³² Ha az elítélt a munkakötelezettségének önként nem tesz eleget, a közérdekű munka, illetőleg ennek hátralévő része helyébe szabadságvesztés lép. Ezt a szabadságvesztést fogházban kell végrehajtani. A közérdekű munka, illetőleg ennek hátralévő része helyébe lépő szabadságvesztést úgy kell megállapítani, hogy 6 óra közérdekű munkának 1 napi szabadságvesztés felel meg. Az átváltoztatás után fennmaradó közérdekű munkának egy napi szabadságvesztés felel meg. A közérdekű munka helyébe lépő szabadságvesztés 2 hónapnál rövidebb is lehet.³³

2013. július 1. napjától a **2012. évi C. törvény** (a továbbiakban: Új Btk.) rendelkezéseit az eddigi szabályokkal összehasonlításban vizsgálva megállapítható, hogy az Új Btk. a szigorítás elvét követve megemelte a büntetés tartamát: a minimális óraszám negyvennyolc, a maximális óraszám háromezszáztizenkettő óra. A szigorítás tendenciája megfigyelhető az Új Btk. azon rendelkezésében is, miszerint ha az elítéltet a közérdekű munkára ítélet után elkövetett bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik, és a közérdekű munka büntetést még nem hajtották végre, a közérdekű munkát vagy annak hátralévő részét szabadságvesztésre kell átváltoztatni. Szigorúbb lett az átváltoztatási kulcs is, 4 óra közérdekű munka egynapi fogházbüntetésnek felel meg. A közérdekű munka büntetés szabályait közvetett módon érinti az Új Btk. által meghatározott generális minimum: a közérdekű munka büntetés

³⁰ Uo.: 303.

³¹ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 49. § (1)-(3) bekezdés

³² 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 49. § (4) bekezdés

³³ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 50. §

helyébe lépő szabadságvesztés három hónapnál rövidebb is lehet. Egyebekben a közérdekű munka büntetés szabályai nem változnak 2013. július 1. napjától.³⁴ Az Új Btk. kiegészítette a munka-jellegű joghátrányokat intézkedésként a „**jóvátételi munkával**”. A két intézmény elhatárolásának az alapja, hogy a jóvátételi munka a próbára bocsátás sajátos formája, nem büntetés, hanem a büntetés kiszabásának elhalasztása. A sikeresen elvégzett jóvátételi munka a büntetés kiszabásának kiváltását eredményezheti.³⁵ A jóvátételi munka bevezetése az intézkedések között a helyreállító funkciót hivatott hangsúlyozni a büntetőeljárásban. Az Új Btk. egész koncepcióját az a megoldás hatja át, hogy a végrehajtási kérdések a Bv.tvr.-ben kerültek elhelyezésre, ezért a közérdekű munka és a jóvátételi munka végrehajtásának részletszabályai is a Bv.tvr.-ben találhatóak meg. Kérdésként merül fel a jövőre vonatkozóan, hogyan lesz képes megbirkózni a pártfogó felügyelői szolgálat az immáron kettő munka jellegű szankció végrehajtása során felmerülő nehézségekkel.³⁶

³⁴ 2012. évi C. törvény 47. § (1) A közérdekű munka tartamát órákban kell meghatározni, annak legkisebb mértéke negyvennyolc, legnagyobb mértéke háromszáztizenkettő óra.

(2) A közérdekű munkát az elítélt, ha törvény eltérően nem rendelkezik, hetente egy napon – a heti pihenőnapon vagy a szabadidejében –, díjazás nélkül végzi.

(3) A bíróság ítéletében a közérdekű munka jellegéről rendelkezik.

(4) A közérdekű munkára ítélt köteles a számára a bíróság ítéletében meghatározott munkát elvégezni. Az elkövető olyan munka végzésére kötelezhető, amelyet – figyelemmel egészségi állapotára és képzettségére – előreláthatóan képes elvégezni.

48. § (1) Ha az elítélt a számára meghatározott munkát önhibájából nem végzi el, a közérdekű munkát vagy annak a hátralévő részét szabadságvesztésre kell átválttatni.

(2) A közérdekű munka helyébe lépő szabadságvesztést büntetés-végrehajtási intézetben, fogház fokozatban kell végrehajtani.

(3) A közérdekű munka helyébe lépő szabadságvesztés három hónapnál rövidebb is lehet.

49. § Ha az elítéltet a közérdekű munkára ítélet után elkövetett bűncselekmény miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélik, és a közérdekű munka büntetést még nem hajtották végre, a közérdekű munkát vagy annak a hátralévő részét szabadságvesztésre kell átválttatni úgy, hogy a négy óra közérdekű munkának egy napi szabadságvesztés felel meg. Az átválttatás után fennmaradó közérdekű munkának egy napi szabadságvesztés felel meg.

³⁵ BELOVICS, E. - GELLÉR, B. - NAGY, F. - TÓTH, M. – (BUSCH, B. lektor) (2012), Büntetőjog I. Általános Rész, Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 419.

³⁶ 2012. évi C. törvény 67. § (1) A bíróság a vétség, valamint a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett miatt a büntetés kiszabását egy évre elhalasztja, és jóvátételi munka végzését írja elő, ha alaposan feltehető, hogy a büntetés célja így is elérhető. A jóvátételi munkavégzés előírása mellett pártfogó felügyelet is elrendelhető.

(2) Jóvátételi munka végzése nem írható elő azzal szemben, aki

a.) visszaeső

b.) a bűncselekményt bünszervezetben követte el

c.) a szándékos bűncselekményt végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltése után, a végrehajtás befejezése előtt követte el vagy

d.) a szándékos bűncselekményt a szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje alatt követte el.

(3) Az elkövető – választása szerint – állami vagy önkormányzati fenntartású intézménynél, közhasznú jogállású civil szervezetnél, egyháznál vagy azok részére végezheti a jóvátételi munkát.

(4) A jóvátételi munka tartamát órákban kell meghatározni, annak legkisebb mértéke huszonnégy, legnagyobb mértéke százötven óra.

68. § (1) Ha az elkövető a jóvátételi munka elvégzését egy éven belül megfelelően igazolja, büntethetősége

A Büntetőjog I. Általános Rész című tankönyv a jelenleg hatályos és az Új Btk. összehasonlítása kapcsán utal arra, hogy a közérdekű munka büntetés fennmaradása hazánkban sokáig nem volt egyértelmű. A nagyobb hagyományokkal rendelkező, stabilabb piacgazdasági viszonyok között a munka valóban becsület és tisztesség dolga, a köz érdekében végzett önkéntes munkát általában elismerés és tisztelet övezi. Akivel szemben az ilyen országokban – kisebb súlyú szabadságvesztések szankciójaként – a közmunka végzését előírják, azt nem közösi ki a társadalom, megérti, elfogadja, el is várja a hasonló „jóvátételeket”. Persze az sem jellemző, hogy e büntetési nemet szinte kizárólag a társadalom periferiáján, egyik napról a másikra élő, lecsúszott alkalmi munkásokkal, alkoholistákkal szemben alkalmazzák. Különösen a skandináv országokban és Angliában olykor ismert művészeket, politikusokat is közmunkára ítélik, s ez nyilvánvalóan erősíti a társadalom demokratikus kohézióját, a tényleges törvény előtti egyenlőség eszméjét és gyakorlatát. Emellett kielégíti azt a társadalmi igényt is, hogy ne lehessen magas pozíciók bástyái mögé bújva megúszni a felelősségre vonást. Az itthoni szemlélettel ellentétben nem a kiközösítés, a szégyen, hanem a joghátrány elfogadása és a reparáció iránti igény, illetve annak természetes kielégítése dominál. A közérdekű munka büntetés hazai történelmében a szankció „megbélyegző”, a büntetés tényén túli negatív értékítéletet hordozó jellege igen erős volt. Később a munka bünteteskénti elfogadását nehezítette az a tény, hogy néhány évtizede még éppenséggel a munkakerülés pusztá ténye szolgált alapul a büntetésre. Végül felvetődött az is, hogy napjainkban azoknak sem könnyű munkát találniuk, akik soha nem kerültek összetűzésbe a törvénnyel, nehezen várható tehát el, hogy a munkabüntetések végrehajtására egyáltalán megfelelő munkahelyek álljanak rendelkezésre. Szerencsére azonban a magyarországi jogalkalmazás a kezdeti idegenkedés után ma már bátrabban alkalmazza ezt a büntetést. A közérdekű munka büntetésnek az összes büntetés közötti aránya minden évben folyamatosan növekedve ma már 7 % körüli.³⁷

megszűnik.

(2) Ha az elkövető a jóvátételi munka elvégzését nem igazolja, vagy a pártfogó felügyelet szabályait súlyosan megszegi, a bíróság büntetést szab ki. Ha az elkövető a jóvátételi munka elvégzését egészségügyi okból nem tudja igazolni, a jóvátételi munka elvégzése igazolásának határideje egy alkalommal legfeljebb egy évvel meghosszabbítható

³⁷ BELOVICS, E. - GELLÉR, B. – NAGY, F. – TÓTH, M. – (BUSCH, B. lektor) (2012), Büntetőjog I. Általános Rész, Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 418-419.

III. Történeti gondolatok a pártfogásról

A közérdekű munka büntetés történetének rövid áttekintését követően szeretnék néhány gondolatot a pártfogás történetének szentelni, hiszen a közérdekű munka büntetés olyan különleges szankció, amelyet ugyan a büntetések között helyeztek el, de a pártfogó felügyelet jellemzőit is erőteljesen magán viseli, járulékosan pártfogás kapcsolódik hozzá. A pártfogás történetét *„A pártfogó felügyelet mint közösségi büntetés”* című tanulmány a nicäai egyházi zsinatig (325) vezeti vissza, mely *„megalapítja a szegények pártfogói (procuratores pauperum) című szép intézményt, melynek feladata vala a foglyokat meglátogatni s mindazon szolgálatokat végezni, melyeket a körülmények megkívántak.”*

A pártfogás története szorosan összekapcsolódik a szabadságvesztés büntetés történetének fejlődésével. A bűnelkövetőkkel való foglalkozás kezdetben a jótékony társadalmi és egyházi mozgalmak keretében valósult meg. A XVIII. század végén a társadalmi mozgalmak tevékenysége egyrészt a fegyencóvó egyesületekben, fogházmissziót teljesítő szervezetekben öltött testet, másrészt a törvénnyel összeütközésbe kerülőknek a szabad élet körülményei között történő felügyeletét és támogatását – még hozzá a börtönbüntetés alternatívájaként – akarták megvalósítani. Ez utóbbinak a jogi lehetőségét az adta, hogy az angolszász jogrendszerben kialakult a felfüggesztett szabadságvesztés és a próbára bocsátás jogintézménye, amelyet az Egyesült Államokban a bírói gyakorlat már az 1830-as évektől alkalmazott. Az első ismert „laikus pártfogó” egy kvéker vallású bostoni cipész, John Augustus volt, aki 1841-ben vállalta, hogy egy iszákos bűnelkövetőt rövid időn belül „rehabilitálva” kísér vissza a bíróságra. Kezdeményezése olyan sikeres volt, hogy Massachusetts állam 1878-ban hivatalosan is bevezette a pártfogást. Angliában az 1870-es években kezdtek el a bíróságokon tevékenykedni az anglikán egyház misszionáriusai, akik elsősorban az iszákos elkövetőket kívánták megmenteni a lecsúszástól. Londonban vált gyakorlattá, hogy a bíróság azzal a feltétellel tekintett el az elítélt bebörtönzésétől, ha az együttműködött a misszionáriusokkal és követte iránymutatásaikat. 1887-től törvény ösztönözte ennek a gyakorlatnak az alkalmazását az első bűntényes elkövetők esetében, majd 1907-ben a bűnelkövetők pártfogó felügyeletéről szóló törvény alapján megszületett a hivatásos pártfogás Angliában. A törvény kimondta, hogy a bíróság a büntetés végrehajtását egy évtől három évig terjedő időtartamra felfüggesztheti, annak tartamára az elkövetőt a „határozatban megnevezett személy” felügyelete alá

helyezheti és kötelezettségeket írhat elő számára. Figyelembe kell vennie az elkövető életkorát, előéletét, jellemét, egészségügyi és mentális állapotát. A pártfogás célja a törvény szerint a pártfogoltak segítése, tanáccsal való ellátása és támogatása volt. A misszionáriusok mellett hamarosan megjelentek az állami alkalmazottak is a pártfogás területén, az önkéntes segítői munkát így magába olvasztotta a büntető igazságszolgáltatás. A pártfogói tevékenység professzionalizálódni kezdett, a pártfogói munka módszerei már nem esetlegesek voltak, a pártfogó elméleti tudással felvértezve végezte munkáját.³⁸

Magyarországon a XIX. század második felében terjedtek el a rabsegélyezési egyletek (1874-ben alakult meg Budapesten az első rabsegélyezési egylet), majd a század végén a filantróp társadalmi szerveződések figyelme a patronázs-mozgalom felé fordult, amely elsősorban a veszélyeztetett gyermekek és fiatalok megmentését tekintette missziójának. A patronázs egyesületek magukba olvasztották a rabsegélyező egyleteket is, a fogházmissziós tevékenység perifériakussá vált. A korabeli büntetőpolitikában a fiatakorúakkal való más elbánás elve került előtérbe, ami megmutatkozott abban is, hogy az 1908-es I. Büntető Novella a fiatakorúakra vonatkozóan bevezette a próbára bocsátás, a feltételes szabadságra bocsátás, a kísérleti kihelyezés intézményeit. Az alternatív szankciókkal párhuzamosan a pártfogók is megjelentek a büntető igazságszolgáltatás rendszerében, az ő feladatuk lett a környezettanulmány elkészítése. A bíróság jegyzéket vezetett a pártfogókról, akik elsősorban a bíróság területén működő patronázs egyesületek tagjai voltak, de a jegyzékbe egyesülettől függetlenül jelentkező önkénteseket is fel lehetett venni.

A XX. század elejét az emberrel foglalkozó tudományok megszületése jellemzi és a pártfogó felügyelők módszereit elsősorban az embertudományok – pszichológia, pszichiátria, szociológia, kriminológia – szolgáltatják. A medikális megközelítést erősítette meg a második világháború után a jóléti állam társadalompolitikája, amelynek középpontjában a társadalmi egyenlőtlenségek felszámolása állt, ezért az állam alapvető feladatának tekintette a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok támogatását, leszakadásuk megakadályozását. A büntetőpolitika célja ennek megfelelően a bűnelkövetők teljes körű rehabilitációja lett, amely a treatment (kezelési) modellben valósult meg.

Magyarországon a második világháborút követően a szocialista társadalmi berendezkedés következtében a pártfogás fejlődése eltért a

³⁸ BORBÍRÓ, A. – KISS, A. – VELEZ, E. – GARAMI, L. (szerk.) (2009): A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve, Budapest: Fresh Art Design Kft. 197-198.

nemzetközi tendenciáktól. A pártállam még a jóléti, szociális államnál is optimistábban állt a bűnözés jelenségéhez: a bűnözés elhalását hirdette. Az 1960-as években enyhülés következett be és a pártfogás lassú újjáéledése is megindult a szocialista társadalmi rendszernek megfelelően. A hivatásos pártfogás az 1970-es években épült ki újra Magyarországon, először a fiatalokúakra vonatkozóan 1970-ben, majd 1975-ben a felnőtt korúakra vonatkozóan. A fiatalokúak pártfogó felügyeletét kezdetben a helyi tanácsok végrehajtó bizottságainak gyámhatóságai, majd a megyei gyermek- és ifjúságvédő intézetek, azután a közigazgatási hivatalok látták el. A felnőtt korú elkövetők pártfogó felügyeletét szervezetileg a megyei bíróságokhoz telepítették.

Míg hazánkban az 1970-es évek a pártfogás újjáéledését hozták a büntetések terepén, addig a világ kapitalista felében ugyanekkor – a jóléti állam válságával párhuzamosan – megbukott a rehabilitációs ideológia és beköszöntött az úgynevezett büntetési pesszimizmus kora. A treatment modellt egyrészt kritika érte, mivel a határozatlan tartamú büntetések sértették az elkövetők emberi jogait, másrészt a bűnözés nem csökkent olyan mértékben, hogy bizonyította volna a költséges kezelések hatékonyságát.³⁹ A rehabilitációs ideológia válságát követő időszakban kialakult ideológiai vákuum napjainkra sem oldódott fel véglegesen.

A rehabilitációs korszakot követően a pártfogói beavatkozások jellege is átalakult. Ennek a folyamatnak a legfontosabb mozzanata a kognitív-behaviorista alapokon nyugvó csoportos foglalkozások elterjedése. Mára a csoportos foglalkozások a legtöbb európai országban a pártfogó felügyelői munka részét képezik. Új elvárások fogalmazódtak meg az egyéni esetkezeléssel szemben is. A kliens már nem passzív alanya a segítői folyamatnak, hanem aktív résztvevője.⁴⁰

IV. A fejlődés lehetséges irányai

Nagy Ferenc tankönyvében kimondja, hogy a közérdekű munkavégzés a rövid tartamú szabadságvesztés egyik legjobb és leggyakrabban alkalmazott alternatívája sok nyugat-európai országban.⁴¹ A fejlődés irányaként Magyarországon is azt kell meghatározni, hogy a közérdekű munka büntetés a rövid tartamú szabadságvesztés reális alternatívájává váljon. Nagy Ferencsel egyetértve, ennek lényegi feltétele egyrészt e

³⁹ BORBÍRÓ, A. – KISS, A. – VELEZ, E. – GARAMI, L. (szerk.): i.m. 198-202.

⁴⁰ Uo.: 203-205.

⁴¹ NAGY, F. (2010): i.m. 299.

büntetésnek a megfelelő elkövetői körrel szembeni elrendelése, másrészt a végrehajtás körülményeinek és a munkavégzés ellenőrzésének körütekintő biztosítása.⁴² Sajnálatos módon ugyanis napjainkban is érvényesek a *Büntetéstani alapfogalmak* című tankönyvnek a 2003-as igazságügyi reform előtti időszakra vonatkozó megállapításai: „A bíróságok azokkal az elkövetőkkel szemben alkalmazták a közérdekű munka büntetést, akiknek bűncselekményük súlya nem indokolta a szabadságvesztés kiszabását, ugyanakkor a pénzbüntetés behajthatóságát az elkövető vagyoni viszonyai tették kétségesse. Ebbe az elkövetői körbe azonban a büntetéskiszabás megfelelő előkészítésének, a bíróságnak a vádlottról rendelkezésre álló információk hiányosságai miatt számos esetben munkanélküli, szakképzetlen, alkoholista, a meghatározott munkát egészségi, vagy egyéb okból elvégezni képtelen személyek kerültek, akikkel szemben a büntetés végrehajtásának kikényszeríthetősége nagyrészt nem volt elérhető.”⁴³ Nagy Ferenc szerint a megfelelő elkövetői körrel szembeni alkalmazás követelményénél abból kell kiindulni, hogy e büntetésnek – ellentétben a korábbi javító-nevelő munkával – nem a munkára nevelés az elsődleges célja, sokkal inkább arra kellene irányulnia, hogy az elkövető a köz ellen elkövetett bűnét jóvátegye a köz javára végzett munkával. Nem szabadna a közérdekű munkát az alkoholista (vagy egyéb függőségben szenvedő – M. G.), munkakerülő, a meghatározott munkát egészségi vagy más okból elvégezni képtelen személyek büntetésévé degradálni.⁴⁴ Kerecsi Klára úgy fogalmazta meg ezt a problémát, hogy nagy hiányossága a közösségi büntetéseknek, hogy fontos bűnelkövetői csoportok kezelésével kapcsolatosan (szenvedélybetegek, kisebbségi csoportok tagjai, hajléktalanok) nincsenek megfelelő és a közvélemény aggodalmait is csökkenteni képes közösségi szankciók. Ezért őket a jogalkalmazói gyakorlat legtöbbször kizárja a közösségi büntetések lehetséges alkalmazási köréből. A társadalmi marginalizáltság, rendezetlenség sok bűnelkövetőt így nem csupán a közösségből, de a közösségi szankciók alkalmazási lehetőségeiből is kirekeszt.⁴⁵

A közérdekű munka végrehajtásával kapcsolatban a büntetés letöltésének helyszínéül szolgáló munkahelyek számának növelése, a munkaszervezés struktúrájának átgondolása és a pártfogó felügyelői szolgálatok jogosítványainak bővítése szükséges.

⁴² NAGY, F. (2010): i.m. 300.

⁴³ KABÓDI, CS. – LÓRINCZ, J. – MEZEY, B. : i.m. 213.

⁴⁴ NAGY, F. (2010): uo. 300.

⁴⁵ KERECSI, K. (2006), *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája*, Budapest: Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. 246.

Tekintettel arra, hogy a pártfogás történetében több alkalommal szolgált mintául a hazai szabályozás számára a külföldi gyakorlat, érdemes figyelemmel kísérni – természetesen nem szolgai másolással, hanem ország-specifikus tovább-gondolás keretében – azt a nemzetközi gyakorlatban alkalmazott megoldást, amelyben a pártfogó felügyelői szolgálat szervezi meg a közérdekű munkát, tehát pártfogók látják el a közérdekű munka büntetés-logisztikát.

A közérdekű munka büntetés és a pártfogás történetét, fejlődési tendenciáit röviden áttekintve az állapítható meg, hogy „nincs új a nap alatt”. A történelmi fejlődés folyamán kikristályosodott tapasztalatokkal korrigálva ugyan, az adott kor viszonyaihoz igazodva, de a közösségi büntetések előtérbe kerülésével olyan megoldások kialakulásának lehetünk tanúi, amelyek megtalálhatóak voltak már az ősközösségi társadalmakban.

A munkabüntetések legősibb formáinak bemutatásakor utaltunk arra, hogy a vagyoni viták büntetőjogi eszközökkel történő megoldása az adósrabszolgaság volt a különböző jogágak kialakulása előtti időszakban.⁴⁶ A történelmi fejlődés körforgásának eredményeképpen napjainkban egyre erőteljesebb a civiljogi megoldások „beszivárgása” a büntetőjog területére. Ez a hatás jelentősen megerősödött a helyreállító igazságszolgáltatás eszközeinek megjelenésével.⁴⁷ A jövőre vonatkozó nagy kérdés, hogy tudunk-e jól és hatékonyan élni a régi-új eszközökkel. A közösségi büntetések, mint „újráfeltalált” lehetőség helyes alkalmazására hívja fel a figyelmet Kerezsi Klára a *„Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája”* című könyvében: *„a civiljogi megoldások, illetve a kárhelyreállító igazságszolgáltatási eszközök térnyerése addig a határig indokolt, amíg nem fenyegeti a büntetőjog lényegi sajátosságait. A büntető igazságszolgáltatás margóján megjelenő új megoldások nem eredményezhetik a magánbosszú visszatérését, és nem fenyegethetik a pártatlan igazságszolgáltatás érvényesülését. Napjaink büntető igazságszolgáltatási rendszereiben tapasztalhatjuk azt, hogy még a formális büntető igazságszolgáltatási rendszer 'bemeneti kapujában' gyakorlattá vált elterelő megoldások sem jelentik azt, hogy a diverzió elkerülheti a formális büntető igazságszolgáltatást és valóban informális, „visszatársadalmasított” fórum rendezi az ügyet. A formális büntető igazságszolgáltatás „óvó szeme” ugyanis végigkíséri ezeket a diverziós eljárásokat, s amennyiben azok nem nyújtanak megnyugtató*

⁴⁶ Kabódi, Cs. – Lőrincz, J. – Mezey, B. (2005) Büntetéstan alapfogalmak, Budapest: Rejtjel Kiadó 198. oldal

⁴⁷ Kerezsi, K. (2006), *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája*, Budapest: Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. 214-217. oldal

*megoldást, „visszaveszi” az ügy elbírálását, és lefolytatja a formális eljárást. Tehát a szándék nem az okozott sérelem személyessé, egyénivé tételére irányul. Ebből arra következtethetünk, hogy napjainkban sokkal inkább a formális büntető eljárás megújítására, szemléletalakításra szolgál a helyreállító igazságszolgáltatás eszközrendszere, semmint a formális megoldások helyettesítésére.”*⁴⁸

Felhasznált irodalom

BELOVICS, E. - GELLÉR, B. - NAGY, F. - TÓTH, M. - BUSCH, B. (lektor) (2012), Büntetőjog I. Általános Rész, Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

BELOVICS, E. - BÉKÉS, I. - BUSCH, B. - DOMOKOS, A. - GELLÉR, B. - MARGITÁN, É. - MOLNÁR, G. - SINKU, P. (2010), Büntetőjog Általános Rész, Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

BELOVICS, E. - BÉKÉS, I. - BUSCH, B. - GELLÉR, B. - MARGITÁN, É. - MOLNÁR, G. - SINKU, P. (2006), Büntetőjog Általános Rész, Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

BORBÍRÓ, A. - KISS, A. - VELEZ, E. - GARAMI, L. (szerk.) (2009) A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve II., Budapest: Fresh Art Design Kft.

KEREZSI, K. (2006), Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája, Budapest: Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft.

KABÓDI, CS. - LŐRINCZ, J. - MEZEY, B. (2005) Büntetéstani alapfogalmak, Budapest: Rejtjel Kiadó

NAGY, F. (2010), A Magyar Büntetőjog Általános Része, Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

VÓKÓ, Gy. (2001) A magyar büntetés-végrehajtási jog, Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó

VÓKÓ, Gy. (2009) Magyar büntetés-végrehajtási jog, Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó

⁴⁸ KEREZSI, K.: i.m. 262-263.

Felhasznált internet-források jegyzéke

http://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6z%C3%A9rdek%C5%B1_munka
(letöltés 2013. május)

<http://mapyourinfo.com/wiki/hu.wikipedia.org/K%C3%B6z%C3%A9rdek%C5%B1%20munka/> (letöltés 2013. május)

www.debreceనిjogimuhely.hu/archivum/1_2006/a_kozerdeku_munka_specialis_jellegenek_fobb_vonasai (letöltés 2013. május)